

בכורות יח

משה שווערד

1. ספר איזהו מקומן

מאי טעמא דרבי טרפון קא סבר ההוא דבריא נפק ברישא - משמע דודאי הבריא נפק ברישא, וא"כ הא דקתני במתני' "והשני ירעה עד שיסתאב" הן דברי ר' עקיבא בלבד. אך תפא"י במשניות פירש

שהוא סתם משנה, ועי' בדברינו במתני' יז: ד"ה וחייב במתנות.

2. ספר חידושי מרן הגרא"ג זאקס

קא סבר ההוא דבריא נפק ברישא. וקשה, הא לכאורה הוי רק רוב, והא "אין הולכין בממון אחר הרוב" (ע' בב"ק כ:). ואפשר לפי מה שכתבו המוס' לקמן (דף כ. ד"ה ור"י), דכיון דלענין ליקרב למזבח הולכין אחר הרוב, ממילא הוא צכור גם לגבי נתינה לכהן, עיי"ש.

אבל עיין ברמב"ן (הל' בכורות פ"ג דף יד.) וצ"ל ש"ס (פ"ג סוף ס' א') שחולקין על זה, וסוגרים, דאע"ג דהוא צכור להקריב דהולכין אחר הרוב באיסורין, אבל מ"מ אין מחוייב ליתן לכהן, דאין הולכין בממון אחר הרוב, והמוציא מחבירו עליו הראיה, עיי"ש, וז"ע.

ומוכרחים לומר דהסברה ד"הוא דבריא נפק ברישא", אין זה צמורת רוב אלא צמורת וודאי, וז"ע.

3. ספר איזהו מקומן

ר' עקיבא אומר משמנין כו' אמר רחב"א אמר ר"י הכהן נוטל כחושא וכו' והא אגן משמנין ביניהן תנן:

ביאור המשא ומתן:

מפירוש רגמ"ה משמע דרחב"א הבין מדברי ר' יוחנן ד'משמנין' הוא מלשון שומא, כלומר שישומו איזהו הכחוש ויטול הכהן, ולפי"ז פריך ליה "והא אגן משמנין ביניהן תנן" ואינו מתפרש אלא מלשון שומן, כלומר השומן יתחלק ביניהם, ולמסקנא אמרינן דזה וזה אמת, והכי קאמר שמין הכחוש והשומן יהא נוטל לפנייהם לדין והמוציא מחבירו עליו הראיה. וראה עוד תפא"י במשניות (יטן אות ל"ז).

וראה חזו"א (בכורות יט. יג.) בהבנת הס"ד דהגמ' ד'משמנין' היינו שיחלוקו.

4. תוספות מסכת בכורות דף יח עמוד א

אדאכלת כפנייתא בבבל תרגימנא – [1] פירש בקונטרס בעוד שהייתה אוכל תמרים בבבל ומעדן את עצמך טרחנו ליישבה וכן פירש רבינו שמואל בפ' בית כור (ב"ב דף קז:): וקשה דהוה ליה למנקט תמרים דכפנייתא הוא לשון גריעותא כדאמר בריש בכל מערבין (עירובין דף כח:): דכפניות אין ניקחות בכסף מעשר [2] אלא אומר דה"פ מוטב שיהיה לך להיות אצלי ולטרוח בהלכה ולפרשה משהייתה אוכל כפניות בבבל.

5. ספר איזהו מקומן [3]

ובשו"ת חוות יאיר (סי' קנ"ג) האריך טובא
לפרש לשונות של קנטור הנמצאים בדברי
חז"ל [הובא גם בסוף ספר חפץ חיים], וביאר
לעניינינו ד'כפנייתא' הן תמרים שלא הבשילו
די צורכן, וכוונת ר' יוחנן שהיה לך להמתין
עד סיפא להוכיח דליתא לקושייתך.

6. דף על הדף בכורות דף יח עמוד א

והנה בביכורים (פ"א מ"ג) מבואר שהתמרים שבעמקים הם המשובחים ביותר, ולא אותם שבהרים, ולזה אמר ר' יוחנן לר' חייא בר אבא שבא מבבל שהיא עמוקה מכל הארצות, דודאי יש שם פירות משובחין, כגון תמרים וכדו', ומ"מ אם אוכל אותם התמרים טרם הגיע זמן בישולם - גרועים הם, לכן אמר לו לרמזו גם כאן שאמנם יכול הוא לומר סכרות עם טעם משובח, אבל צריך הוא שיהא מתון ומעמיק בהבנת הסוגיא, ואז יהי' לו ביאור יפה, ובאמת מסיים כאן ובב"ב (ה"ל) תרגמינא מסיפא, שאם הי' ממתין ומעיין יותר, היה יוצא לו פירוש משובח.

7. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף יח עמוד א

מ"ט דר"מ. [1] פירש רש"י דקאי אסתמא דמתניתין דתנן דחייב במתנות וסתם משנה ר"מ היא. [2] אבל רבנו גרשום פירש בענין אחר ודבריו מרפסין איגרא שכתב דמקשה הגמ' לר"מ דלקמן דס"ל שתי רחיליו אחת ביכרה ואחת שלא ביכרה, וילדה שני זכרים אחד לו ואחד לכהן, דר"מ מיחייב במתנות. דלר"ע לא צריך למיבעי מ"ט מחייב משום דכיון דמצריך ליה רעיה ומסתאב ודאי דינו שיהא חייב במתנות הואיל ואסתאב ליה, אלא לר"מ דלא מצריך ליה ליסתאב אמאי מחייב במתנות הא אכתי יש לו דין בכור עליו. ודבריו תמוהים, וכי לר"מ יוכל הישראל לשחוט את הספק קודם שיסתאב ויפול בו מום, ויש שרצו לפרש דלדעת רבנו גרשום ר"מ בשיטת ר"ט קודם חזרתו אמרו דס"ל דאחד לו ואחד לכהן, באופן ודאי ואין צריך רעיה ודבריהם תמוהים עוד יותר, דא"כ מאי שיאטיה דשם בכור עליו, שכתב רבנו גרשום ועוד יותר דודאי מסתברא מילתא שיהא חייב במתנות, דהרי ודאי שלו הוא, ואדברא בדברי רבנו גרשום משמע דיותר פשוט הוא שחייב במתנות, מה שדינו לרעות עד שיסתאב.

8. ספר איזהו מקומן

ואמר רב פפא הכל מודים בספק מעשר
שפטור מן המתנות:

[א] מה הטעם?

פירש רש"י (נדפס סוף ע"א) שהרי אין הכהן
בא עליו משני צדדים, דאי מעשר הוא קרב
שלמים ונאכל לבעלים.

והקשה הצ"ק הלא גם בשלמים יש לכהן
החזה ושוק. ותירץ דזיל הכא מדחי ליה,
כלומר דכלפי החזה ושוק מדחי ליה דלמא
חולין הוא, וכלפי המתנות מדחי ליה דלמא
מעשר הוא, משא"כ בספק בכור המתנות הן
ממה נפשך של הכהן, דהא אי בכור הוא כולו
לכהן ובכללו המתנות.

והרש"ש ושי למורא השיגו על הצ"ק,
דבמעשר אפילו הוא תמים אין לכהנים בו
חזה ושוק, וכ"ש הכא דבעל מום עסקינן
שאינו קרב.

9. ספר חידושי מרן הגרא"ג זאקס

מהו דתימא טעמא דר"מ דלא תשתכח תורת מתנות וכו'. וקשה טוּבא, הא מפורש להדיא בתוספתא (פ"ג ה"ה) דטעמא דר"מ משום דכהן צא עליו משני לדדין עיי"ש, ונע"ג. וכן לעיל (נעמ' א') בגמ' איתא: "מ"ט דר"מ אמר ר' יוחנן הואיל וכהן צא עליו משני לדדין", וקשה מאי קמ"ל, הא מפורש בתוספתא דזהו טעמא דר"מ, ונ"ע.

10. ספר איזהו מקומן

אלא במאי פליגי ר' עקיבא פליג בשנים שהפקידו אצל רועה שמניח רועה ביניהם ומסתלק וכו' [בתמיה]:

מדוע אין לישראל חזקת מרא קמא? א. מהרי"ט אלגזי (אות כ"צ סק"א) תמה מהיכא פשיטא שר' עקיבא לא פליג בשנים שהפקידו אצל רועה, הרי מסוגיא דב"מ ק. גבי מחליף פרה בחמור וילדה מבואר דפלוגתת סומכוס ורבנן היא אפילו בעומדת באגם דליכא מוחזק, דסומכוס סבר יחלוק ורבנן סברי דאיכא חזקת מרא קמא והמוציא מחבירו עליו הראיה. וא"כ הכי נמי הבכור בעודו עובר היה מוחזק ביד הישראל, ושפיר י"ל דפליגי בהפקידו אצל רועה, דר' טרפון סבר יחלוק כסומכוס, ור' עקיבא סבר כרבנן דהמע"ה דהישראל היה מרא קמא.

ותירץ דחזקת מרא קמא בעודו עובר אינה אלא כלפי זכות ממון שיש לו שאם ימכור האם בעורה מעוברת ירבה מעט בדמים מפני העובר, דאילו לאחר שנולד דאזי הוה הולד ממון גמור, תיכף בלידתו נפל בו הספק ולא הוחזק בו הישראל בודאי, וכל כה"ג לא הוי חזקה אלימתא למקבע בה חזקת מרא קמא.

11. ספר יד בנימין

ומבואר מדברי רש"י ז"ל דצעי שיקנה
הצעה"צ את חצירו לרועה הכהן
(צקנין גמור) כדי שהכהן יוכל לזכות מיד
בהצבור כשיוולד צקנין חצר, וגם צעי שיכוון
להקנות לו אח"כ שיהי' לו זכות השתמשות
בהחצר כדי לגדל עם הצבור וכדפירש"י דניחא
לי דתתעביד מלוה צממונו, ואילו לא הי'
מקנה לו החצר אלא עד אחר לידת הצבור
ואח"כ חוזרת החצר לבעלים אח"כ כשמת א'
מהן ונולד הספק על הנשאר הרי שוב עומדת
צרשות בעלים, ואילו לא הי' מקנה החצר
להכהן אלא רק לאחר לידת הצבור הרי לא
הי' זוכה הכהן בצבור ויכול הצעה"צ לומר
לו לאו בעל דברים דידי את, לכך צעי תרמי
וק"ל.

ועב"פ מבואר מדברי רש"י דהכהן זוכה
בהצבור ע"י קנין חצר, וכן מסורש
נמי צריטצ"ח לצ"מ (הוצא צרי"ט אלגז)
וגדולה מזו כ' לפרש דזהו כוונת הגמ' דניחא
לי לאינש דתתעביד מלוה צממוני' היינו דע"י
שהצעה"צ יקנה להכהן את החצר יוכל הכהן
לזכות את הצבור צקנין חצר ומקיים ע"י
מלות נתינה לכהן, וזהו דלא כפירש"י שפי'
דניחא לאינש למיעבד מלוה כו' קאי על גידול
הצבור. ועי' צב' "ראשית צבורים" אבל
עכ"פ לענין זה ס"ל כרש"י ז"ל דהכהן זוכה
בצבור צקנין חצר.

ותבוח צוה צרי"ט אלגז (סוף ס"ק כ"צ)
האיך יוכל הכהן לזכות הצבור צקנין
חצר הא קי"ל כ"צ פ"ד: חצר השותפין אין
קונין זה מזה, והכא הרי חשבינן לי' כחצר
של שניהם וכדפירש"י דלכך חולקין דברשות
שניהם עומד. ועי"ש שבי' ליישב דלעולם לר"ט
מקנה לו כל החצר כדי שיהיה צבור אלא
דכיון דהקנאה זאת הוא בדרך שאלה בעלמא
לקנין פירות וגוף החצר עומד צרשות צעה"צ

חשיב כאילו עומד צרשות שניהם וכו' יעוי"ש.

[ובחזו"א סי' י"ט ס"ק י"ג ראיתי שמכוון
נמי ליישב קושיות הרי"ט אלגז וז"ל
"וגראה דבשעה שמקנה לו למזכה בצבור
צעינן שיקנה כל החצר דאי לא מקנה לו רק
שישתמש יחד עם צעה"צ הו"ל חצר השותפין
שאין קונין זמ"ו וכדאמר כ"צ פ"ד ב' וכמש"כ
הקנה"ם סי' קע"ו סק"א.]ואע"ג שאין
לבעלים רק טוה"י מ"מ מיקרי נותן, עי'
כ"מ י"א ב'] אבל לענין שלא יהא צעה"צ
מוחזק סגי בשותפות"ו וכו' עכ"ל, ונראה
בכוונת מרן ז"ל דבתחילה מקנה לו את כל
החצר כדי שיוכל לזכות בצבור צקנין חצר
ואחר שכבר זכה בצבור מקנה לו לענין רשות
השתמשות בהחצר יחד עם הבעלים, מיהו
מלשון הריטצ"א הנ"ל משמע דגם מתחילה
כשמקנה לו החצר הו"ל יד בעלים ויד כהן
שוה בחצר, ולהרי"ט אלגז ז"ל א"ש.

12. תוספות מסכת בכורות דף יח עמוד ב

אקנויי קא מקני ליה מקום בחצרו - ואפי' בלא קנין קא קני דגמר ומשעבד נפשיה אי נמי כמה פעמים הרועה פותח ונועל
כדאמר תיזיל איהי ותחוד ותפתח וברשות בעל הבית קא מחזיק.

13. רש"ש מסכת בכורות דף יח עמוד ב

תד"ה אקנויי. ואפילו בלא קנין כו'. דגמר כו'. וכן מציינו בכתובות (קב ב) בההיא הנאה כו' גמרי ומקני להדדי. ובגיטין (ר"ד יד) בההיא הנאה כו' גמר ומשעבד נפשיה. ובב"ב (קו ב) בההיא הנאה כו'. גמרי ומקנו להדדי. (ושם קמב ב) הואיל ודעתו ש"א קרובה אצל בנו ע"ש בפירוש רשב"ם. וכן בעירובין (פ) פלוגתת רב ושמואל ע"ש בפרש"י ותוספות. ובב"ק (קב ב) נעשה כמי שהקנה להן כסות אשתו ובניו. והלא המה לא עשו שום דבר של קנין. ועיין כתובות (קב) בתד"ה אליבא. ור"ת מפרש כו' ואין לתמוה כו' די"ל כו'. ובוזה א"ש הא דאר"י בנדריים (מח) במשנה שהכותב לנשיא א"צ לזכות וכמש"כ שם בס"ד. ולכאורה מכל הני ראייה לפסק הרמ"א בחו"מ סי' קצ"ח ס"ה ודלא כש"ך שם סק"י. אבל יש לדחות דכל הני הוויין אומדן דעת דכל העולם ודמיין להא דמבואר שם בסימן ר"א:

14. ספר חזון איש חו"מ סוף סימן כב

כ"ל גדול יהי לך בקנינים דעיקר הקנין הוא שיגמור בלבו להקנות הדבר לחצירו וחצירו יסמוך דעתו עניו ויש דברים שקיים להו לחז"ל שדבור בעלמא גומר בלבו להקנות לחצירו ויש שאינו גומר בלבו רק ע"י הקנינים המפורשים מן החורה או מחז"ל, ודוק היעב בזב והפוך זב דכולה זב, דוק בש"ס ופוסקים ותמלא כן, וחזרוני שדברים האלה כתב הגאון ר' אלעזר משה מפניסק (שיח"י) [ז"ל] בהסכמתו להש"ס דווילנה הנדפס במסכת ז"ב, ודוק בדבריו כי נכונים הם מאד.

15. ספר חזון איש ב"ק סימן כא אות ה'

(ה) שם כל המקדים נכסיו נעשה כמו שהקנה להן כו', כתב הרשב"א דאע"ג דאין כאן קנין מ"מ גמר דעת השיב קנין כעין דאמרו ע"ז ס"ג צ' בחנוני המקיפו, ואף דלא קיימא הכי במסקנא, היינו משום דדינר מיוחד לא מקנה לו אף בחנוני המקיפו, ושיעבוד הדמים משתעבד אף בחנוני שאינו מקיפו, אצל הדין אמת דגמר דעת עושה קנין, [והא דאמרו מעיקרא אקנויי אקני לי דינר אינו ר"ל דינר מיוחד דא"כ לא מקשי בגמ' מידי מהא דאמר רבא תן מנה לפלוני, אלא ר"ל דמשועבד לי נכסי, מיכו קשה למה לריך להא דרבא הא ודאי חייב לשלם לחנוני כדון ערב קבלן, ואפשר די"ל דנהי דגופו מתחייב כדון פריעת צ"ח מלוה אצל נכסי לא משתעבדי דחסר קנין על הנכסים ולזה הביאו הא דרבא דגם שיעבוד נכסי איכא] והכי אמרו בכורות י"ח צ' אקנויי מקני לי בחלרו, וכתבו תו' שם בתירוץ ראשון משום גמר דעת, וכן אמרו צ"ב קמ"ב צ' הואיל ודעתו של אדם קרובה אלל צנו, וצנו"צ קמא חו"מ סי' כ"ח כתב דהא דאמרו קדושין ע"י צ' כמה אתה נוהן לצנך כו' הן הן דברים הנקנין באמירה הוא קנין דרבנן משום גמר דעת ומשמע דעתו ז"ל דכל מקום שאמרו חכמים דקני משום דגמר דעתו הוא חקנת חכמים, [וכ"כ הרשב"א יצמות ס"ז א' צ"ס ברננב"ן] מיכו צעמדו וקדשו י"ל דחשיב קנין דאורייתא משום הנאה חיתון, והנאה שאמרו חכמים גיטין י"ד א' צ"מ ע"ז א' ל"ד א' צ"ב קע"ו צ' הוא קנין דאורייתא, מיכו אין לנו. בזה אלא מה שנאמר בגמ' צין בקנין הנאה צין קנין של גמ"ד, שאין אנו בקיאים בהכרעת דברים אלו.

16. ספר איזהו מקומן

ו. ראשית בכורים הקשה לפירש"י והריטב"א, מדוע יש לו להקנות לכהן תיכף בלידתו הרי סגי במה שיקנה הבכור בקנין חצר אחר שיוולד. ותירץ דכיון דמיירי בכהן מכירי כהונה [כמש"כ תוס' לקמן לה:], ואין הבעלים רשאי ליתן אלא לכהן המסויים, לפיכך אינו מקיים מצות הנתינה אם תזכה החצר לכהן מאליה דאז אין כבר לבעלים רשות בו, לפיכך אין עצה אלא שברגע לידת הבכור שאזי בא מרשות הישראל, תקנה החצר לכהן ואזי נחשב הישראל לנותן.

17. ספר איזהו מקומן

ז. עוד הקשה ראשית בכורים הלא איתא בנדרים יג. שמצוה לישראל להקדיש הבכור לאחר שיוולד, והרי עתה שברגע הלידה נקנה הבכור לכהן, מפסיד הישראל מצוה זו, ומדוע עדיפה מצות הנתינה על מצות

ההקדש. ותירץ שיכולין הבעלים להקדישו קודם הלידה שתחול עליו הקדושה לאחר שיוולד - עי' בדבריו. ועי' מש"כ משמר הלוי (סי' י"ח).

18. ספר חידושי מרן הגרא"ג זאקס

ויש לעיין מדוע רוצה שיקנה לו חלירו, הא מבואר לקמן (דף כו:) במחני' "עד כמה ישראל חייב לטפל בזכור, בדקה שלשים יום ובגסה חמשים יום", והוא מדאורייתא עיי"ש בגמ'. והר"מ צה"ל זכורות (פ"א הל' י"ד) ציאר זה, דהטעם הוא שנריך שיתן דרך גדולה, עיי"ש. ואם כן, אם קונה מיד, הרי הוא עובר על דין דאורייתא שנריך שיתן דרך גדולה, וי"ע.

ונראה, כיון דהכהן הוא רועה של צעל הצית הוא כאמר לו תנה לי, משום דאפילו אם הצעל הצית אינו נותן לו, ג"כ נריך ליטפל בו, דהרי הוא רועה צהמות של צעל הצית. ואפילו תס צומן הזה, או אפילו תס צומן הצית קודם שמונה ימים - מותר, ואין כאן כהן המסייע בצית הגרנות, כיון דצלא"ה הכהן רועה צהמות של צעל הצית, ודו"ק היטב.

19. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף יח עמוד ב

וניחא ליה דליתעביד מצוה בממוניה. יש מקשים הא המצוה היא ליתנו בדקה לאחר ל' ובגסה לאחר נ' ימים וכדילפינן לה לקמן [כ"ו ב] וא"כ היאך אמרינן דקעביד מצוה ורצונו לעשות המצוה מיד שזה נוגד ההלכה דמטפל בו ל' יום וכו'. ונראה פשוט דהכא

הוה כאילו נותנו לכהן וממשיך הישראל לטפל בו דאין שום עיכוב בזה דמה איכפ"ל דנותן לו אם ממשיך לטפל בו, וכיון שנתנו לכהן רועה ונותן לכהן דמים הוה כמו שהוא עצמו מטפל בו דהא נותן דמים על טיפולו ופשוט.

20. ספר איזהו מקומן

ח. יש נידון בראשונים ואחרונים האם הבכור ניתן להקרבה לאנשי משמר דוקא או לכל כהן שירצה - ע"י בדברינו במתני' להלן כו: (ד"ס ונשעת המקדש, אות א'). וכתב קהלות יעקב (סי' כ"ו) דאין להוכיח מכאן שיכול ליתנו לכהן שירצה, דאפשר דמיירי הכא בזמן הזה שאין הקרבה ואנשי משמר.

21. ספר איזהו מקומן

רבי עקיבא אומר משמנין ביניהן והשני ירעה עד שיסתאב - במתני' לעיל [סוף יז.] דקתני נמי "ירעה עד שיסתאב", כתב הרש"ש דלאו דברי הכל הוא דהא לר' טרפון השני חולין גמור. אולם במתני' דהכא נסתפק הרש"ש שמא אף לר' טרפון ירעה עד שיסתאב - ע"י בדבריו. וראה עוד בדברינו במתני' לעיל ריש יז: (ד"ס ומייצ צמתנות).